

*Туринська Христина Василівна,
Ердевдій Микола Андрійович,
Мегела Роман Романович*

ПРИНЦИПИ ФЕДЕРАЛІЗМУ У ФУНКЦІОНУВАННІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У статті зроблена спроба ідентифікації втілення федералістського бачення в структурі сучасного Європейського Союзу.

***Ключові слова:** Європейський Союз, інтеграція, розширення, федералізм. «опори ЄЄ», Спільна зовнішня політика і політика безпеки, наднаціональні інститути, принцип «субсидарності»*

Аналіз сучасного стану розвитку європейських інтеграційних процесів не можна здійснити без врахування основних теоретичних підходів щодо пояснення цього явища. Тому вивчення різних аспектів та форм існування «європейської ідеї» має важливе значення для розуміння суті всіх сучасних теорій та концепцій створення об'єднаної Європи, а також практичних заходів щодо їхньої реалізації. Детальний аналіз теоретичних концепцій європейської інтеграції є особливо важливими для вивчення сучасного стану Євросоюзу і майбутнього цього наднаціонального утворення. В умовах, коли в ЄС відбувається пошук стратегічних шляхів розвитку, трансформації внутрішньої структури та географічного розширення через приєднання нових членів, теоретичне визначення майбутнього Європейського Союзу знову перетворилося в актуальну задачу для політичних еліт та наукового співтовариства.

Ця тема актуальна також і для вітчизняної практики інтеграції, оскільки пріоритетним завданням зовнішньої та внутрішньої політики України на початку XXI ст. проголошено вступ нашої держави до Європейського Союзу як повноправного члена. Європейська інтеграція стала визначальним чинником у розвитку всіх держав континенту у другій половині XX - на початку XXI ст. У процесі об'єднання країн Старого Світу в Європейський Союз було знайдено та використано цілу низку принципово нових способів вирішення проблем суспільного, економічного та політичного розвитку. Для України як держави, що прагне повноцінної участі в Європейському Союзі, існує об'єктивна потреба в дослідженні теоретико-правових аспектів європейської інтеграції, викликаних розширенням та внутрішньою інституційною реформою ЄС.

Аналіз досліджень та публікацій. Серед вітчизняних дослідників проблематики європейської інтеграції слід відмітити В.В. Копійку, Т.І. Шинкаренко, В.А. Білоусова, які детально досліджують це явище, його розвиток та засади створення Європейського Союзу. Зокрема, у монографіях В. Копійки, Т. Шинкаренко досліджуються найбільш популярні концепції євроінтеграції і, фактично, ці праці є прикладом систематизованої спроби проаналізувати історію європейського згуртування. Нами була використана праця Ф. Тоді «Нариси історії Європейського Союзу», в якій у хронологічному порядку викладена політична історія європейської інтеграції. Також для дослідження об'єкту нашого аналізу було залучено працю М. Лендъел «Розширення та політика сусідства Європейського Союзу», в якій пропонуються матеріали про еволюцію європейської спільноти та її договірну основу.

Метою статті виявлення в інституційному середовищі Європейського Союзу основних принципів теорії європейського федералізму.

Упродовж 50-60-х років ХХ ст. між західними науковцями продовжувались безперервні дебати про будівництво «Єдиної Європи», і суперечки з приводу соціальних наслідків економічної інтеграції були найбільш гарячими. Існували протиріччя в поглядах на форму самого співтовариства. По-перше: одні країни заявили про виключно економічні засади Європейського Співтовариства, інші - про поступовий перехід до політичного співробітництва. По-друге: навіть між країнами-прихильницями політичного співробітництва існувало протиріччя, яке насамперед торкалося питання про суверенітет країн [15, с. 45-46]. Одні прихильники політичної співпраці орієнтувалися на *наднаціональний* підхід (передання країнами значної частини свого суверенітету на наднаціональний рівень), а інші - на *міжурядовий* (збереження країнами свого суверенітету, вирішення основних питань в національних урядах).

Проте світова економічна й фінансова криза 1970-х років відкрила нову фазу інтеграції - одночасне просування до валютно-економічного та політичного союзу. *Доповідь Давіньйона* (1970 р.) закликала до політичної уніфікації. *План Вернера* (1970 р.) про валютний союз мав на меті створення наднаціональних структур: центру керування економічною політикою та системи центральних банків, що передбачало перехід частини національного суверенітету до інститутів співтовариства. Стратегія політичної інтеграції знаходить також свій прояв у низці документів і практичних інституційних змін. З'являється *Доповідь Тіндеманса* (1975 р.) про перетворення «дев'ятки» на політичний блок федеративного або конфедеративного типу із спільною зовнішньою політикою та політикою безпеки й відповідним конституційним оформленням. Співтовариство

робить кілька кроків у цьому напрямі: три комісії - ЄОВС. Євроатом і ЄЕС - зливаються воедино, розширюються прерогативи Європарламенту. котрий обирається прямим голосуванням (1979 р.). створюється перший політичний орган - Європейську Раду [18].

Отже ідея політичного співробітництва вже від початку 1970-х рр. теоретично розроблялася у працях і виступах політиків та вчених. Перші успіхи Європейських Співтовариств підготували ґрунт для політичного союзу. Всі зусилля даного підходу були спрямовані на створення союзу у федералістському дусі.

У 1989 р. відбулася реформа структурних фондів (*Європейський соціальний фонд, Європейський фонд регіонального розвитку і Аграрний фонд*). Одна з основних ідей цієї реформи полягає в тому, що будь-яке досягнення в галузі регіонального розвитку є плодом спільних зусиль районів, країн-учасниць і ЄС взагалом. Цей підхід базується на трьох принципах: партнерстві, субсидарності, доповнюваності. Нас найбільше цікавить другий принцип - *субсидарності*, або "точної адекватності", оскільки він є одним з базових принципів федералізму. Суть його полягає в тому, що компетенція всередині федерації розподіляється так, що проблеми вирішуються на тому рівні, де вони виникають. При інших рівних умовах перевага віддається нижчим, а не вищим органам влади. Пріоритет належить інститутіві, найближчому до громадянина, а, отже, найлегше контролюваному ним. Неможливо не побачити тут аналогію з теорією неофедералізму, за якою головними суб'єктами федерації є не нації-держави, а саме регіони, які повинні відігравати значну роль в урядуванні Співтовариства.

Проте, на думку більшості дослідників різкий поворот до європейського федералізму відбувся всередині 1980-х, що було спричинене тенденцією зміни Європесимізму на Євродинамізм. Цей поворот був не в останню чергу пов'язаний з іменем *Ж. Делора*, переконаного федераліста, який сприяв трансформації Європейської Спільноти в Європейський Союз. Надалі, у період з 1989 по 1993 федералістська концепція стає все більш вагомою. Найкращим доказом цього став *Єдиний Європейський акт (ЄЄА)* [10]. Його передумовою стала політична воля та бажання зберегти позитивні здобутки інтеграційного процесу, які зумовили початок у другій половині 1984 р. реальних дій щодо системи інституцій Співтовариства. У 1985 р. було підписано програму подальшого розвитку Європейського Співтовариства і перетворення його в *Європейський Союз* («Європа без кордонів»), а потім і досягнення цілковитої інтеграції. Ця програма набула чинності з 1 липня 1987 р., як ЄЄА - угода про створення економічного і валютного союзу, про політичне співробітництво, формування нових

інституційних (організаційних) структур [10, с. 45-46]. ЄС містив положення, які мали сприяти політичній інтеграції: визначення та запровадження спільної європейської політики в сфері зовнішніх відносин; досягнення щонайбільшої координації позицій держав-учасниць у політичному й економічному аспектах безпеки тощо.

Рішення про початок переговорів щодо створення Європейського Союзу було прийнято у червні 1990 р. на засіданні Європейської Ради в Дубліні. Самі ж угоди, які започаткували ЄС, були погоджені у Маастрихті у грудні 1991 р. під час іншої зустрічі глав держав та урядів у межах Європейської Ради. Остаточний варіант Договору про Європейський Союз (ЄС), був підписаний 7 лютого 1992 р.

Договір, підписаний у Маастрихті, позначив новий етап у процесі створення тіснішого союзу між народами Європи, він вийшов за межі суто економічного характеру співтовариств задля заснування глобального політичного утворення. Відповідно до Договору про ЄС (Маастрихський варіант) перед ним були поставлені такі цілі:

1) «сприяти соціально-економічному прогресу, високому рівню зайнятості, досягненню збалансованого і рівномірного розвитку шляхом створення простору без внутрішніх кордонів через посилення економічних та соціальних зв'язків, створення економічного та валютного союзу, що передбачає введення єдиної валюти відповідно до положень даного Договору» [10, с. 7];

2) «утверджувати свою ідентичність на міжнародній арені, зокрема шляхом здійснення спільної зовнішньої політики та політики безпеки, не виключаючи можливості оформлення в майбутньому спільної оборонної політики, яка може сприяти створенню спільної оборони» [10, с. 7];

3) «посилити захист прав та інтересів народів, що входять до держав-членів. шляхом запровадження громадянства Союзу» [10, с. 7];

4) «повною мірою забезпечити дотримання *«acquis communautaire»* і спиратись на нього для визначення, в якій мірі політика та форми співробітництва, запроваджені даним Договором, потребують перегляду з метою забезпечення ефективності механізмів та інститутів Співтовариства» [10, с. 71];

Було вирішено інтенсифікувати співробітництво у багатьох сферах і посилити роль наднаціональних інститутів. Після Маастрихтського договору почали говорити про «опори» на яких тримається ЄС і які з'єднують його «фундамент» і «дах». «Дах» - це загальні цілі ЄС. а «фундамент» - умови розвитку Союзу, в тому числі і прийняття нових членів.

Перша «опора» - найбільш важливі сфери загальноєвропейського економічного співробітництва, в тому числі умови необхідні для функ-

ціонування загального ринку і фінансово-економічного союзу (*Economic and Monetary Union*).

Друга «опора» - зовнішня і оборонна політика. Важливим досягненням (Маастрихтського договору) стало розширення сфери політичного співробітництва. Тим самим було покладено початок в заснування *Спільної зовнішньої/політики і політики безпеки (СЗБП) (Common Foreign and Security Policy)*. Договором було проголошено такі цілі СЗБП: «Захист спільних цінностей, основних інтересів і незалежності союзу; зміцнення безпеки Альянсу та його держав-членів усіма способами; збереження миру і зміцнення міжнародної безпеки відповідно до принципів Статуту ООН...» [10, с. 22].

Третьою «опорою» стало співробітництво в юридично-правових питаннях і забезпечення внутрішньої безпеки країн-членів (імміграційна політика, боротьба з міжнародною злочинністю, прикордонний контроль іт. д.) [10].

На відміну від першої «опори», яка була суто наднаціональною, для другої і третьої були характерні міжурядові форми співробітництва. Щодо вироблення СЗБП то Маастрихтський договір ввів застереження, яке обмежувало сферу її застосування. Відповідно до нього СЗБП, повинна здійснюватися не у всіх напрямках зовнішньої політики, а тільки в тих областях, де члени спілки мають «важливі» і «спільні» інтереси. Природньо, що таке формулювання припускає й суб'єктивне визначення випадків, коли наявні «спільність» і «важливість» цих інтересів для країн учасниць. У тих же випадках, коли СЗБП підлягала застосуванню, спільну позицію країн членів з даного питання повинна була виробити Рада ЄС. Перехід до конкретних спільних дій у рамках СЗБП повинен був здійснюватися поступово, але при цьому в договорі не були вказані терміни цього переходу.

Положення, що були закладені в основу договору багато в чому відповідають теорії федералізму, зокрема в таких аспектах як введення громадянства ЄС, формування спільної зовнішньої та безпекової політики, що знайшло своє відображення в заснуванні Договором паралельно з Європейським Співтовариством, та Європейський Союзом третю «опору» - СЗБП. Але слід відмітити деякі протиріччя між нововведеннями здійсненими Маастрихтським договором та концепцією федералізму: федералістський принцип передбачає те, що прерогатива у виробленні спільної зовнішньої і політики безпеки має належати наднаціональним органам, проте на практиці її вироблення у ЄС вона належить національним державам. Також розбіжності між федералістською теорією і практикою ЄС стосуються ідеї утворення валютного союзу, яка була зазначена в

Маастрихтському договорі. Ця розбіжність є двоякою: з одної сторони наявність єдиної валюти є характерною рисою федерації, а з іншої рішення про створення валютного союзу певним чином змінило загальну стратегію будівництва ЄС. До цього часу ця стратегія передбачала, що усі держави-учасниці мають рухатись на шляху інтеграції з однаковою швидкістю і на рівних брати участь у реалізації інтеграційних програм. Для нових членів передбачався лише перехідний період, після якого на них поширювалися загальні правила. Але на практиці виявилось що не всі держави-члени можуть «тримати темп» інтеграції, і як наслідок Договір передбачив виключення (опції) для Великобританії та Ірландії. Іншими словами, ЄС почав рухатись в бік т.зв. *Europe a la carte*, тобто „меню” стратегій розвитку європейських країн - ця модель інтеграції передбачає самостійне вирішення державами питання брати чи ні їм участь у певній конкретній інтеграційній ініціативі. Актуальними у цій ситуації також стали інші розроблені раніше моделі: наприклад, *Європа концентричних кіл* - ця концепція запропонована Ж. Делором у січні 1989 року. Вона передбачає дедалі вищий рівень інтеграції} напрямку „центру” Євроспільноти, яким мали б бути країни ЄС після створення політичного союзу, спільного ринку та господарського й валютного союзів. Далі йдуть країни Європейської асоціації вільної торгівлі, наближені до ЄС у господарському і правовому плані. Зовнішнє коло утворюють країни, асоційовані з ЄС, які претендують на повноправне членство. Четверте, найширше коло - це країни - члени ОБСЄ як спільний простір європейського співробітництва. Ще однією моделлю диференційованої європейської інтеграції є *Європа „різних швидкостей”* (уперше термін з'явився в „звіті Тіндемаса” (1975 р.). Так характеризується ситуація, коли не всі держави-члени можуть або хочуть в однаковому темпі просуватися до інтеграції у певних сферах. Це вимагає спеціальних заходів для погодження інтересів різних груп держав. Небезпека тут полягає не в цих власне підходах, але у можливості їх поєднання з федералістськими принципами, які, будучи застосовані на практиці, повинні бути універсальні по всій території Євросоюзу.

Характеризуючи сутність Маастрихтського договору серед багатьох науковців розпочалася дискусія: одні стверджували, що Договір має конституційний характер, інші ж критикували їх через надмірний оптимізм і вважали що Маастрихтський документ хоча є потужним, але все ж просто міжнародним договором. Найближчою для нас є думка російської дослідниці І. Бусигіної. яка вважає, що «...Договір, насправді не являється і не може бути конституцією, але введення європейського громадянства і принципу субсидарності. як одного з основоположних дозволяє говорити якраз про не традиційність, перехідний характер цього документу...» [4].

15 грудня 2001 р. у м. Лакені (Бельгія) на саміті держав - членів ЄС було прийнято рішення про створення Європейського конвенту для розробки нового нормативно-правового акта, покликаного замінити складну договірну базу ЄС і пристосовувати інституціональну систему ЄС до його розширення на схід.

Європейський Конвент розпочав роботу 28 лютого 2002 р. під головуванням колишнього президента Франції В.Ж. д'Естена. В результаті роботи Конвенту було розроблено проект *Договору про запровадження Конституції для Європи* (ДКЄ), що був представлений Європейській Раді в Солоніках 20 червня 2003 р. Розробники, назвавши новий уніфікований документ Договором про запровадження Конституції для Європи, тим самим висловили високі амбіції стосовно ще більш інтегрованого майбутнього ЄС. Згоди щодо тексту ДКЄ голови держав та урядів дійшли 18 червня 2004 р.

Узгоджений текст ДКЄ було підписано в Римі 29 жовтня 2004 р.

У процесі підготовки й обговорення проекту Конституції виявилися розбіжності щодо принципів майбутнього устрою ЄС - федеративного або конфедеративного. У результаті було знайдено компромісну інституційно-політичну модель Євросоюзу, яку можна умовно визначити як своєрідну «федерацію національних держав» або «федерація без федеративної держави». Зазначена модель має такі ключові особливості:

- Поділ або спільне здійснення повноважень між європейськими і національними рівнями влади;
- Подвійне громадянство Союзу й держав-членів;
- Поєднання процедур одноголосного і мажоритарного (кваліфікованою більшістю держав-членів) ухвалення рішень в межах ЄС.

ДКЄ надавав правосуб'єктність Європейському Союзу, що мало сприяти ствердженню ідентичності ЄС, його єдності та зміцненню позицій на міжнародній арені. ДКЄ закріплював чітку інституціональну структуру ЄС, основними компонентами якої були: Європейський Парламент, Європейська Рада, Рада Міністрів, Європейська Комісія, Суд.

ДКЄ передбачав зростання ролі Європейського Парламенту. Зокрема, він разом із Радою Міністрів отримував право ухвалювати законодавчі акти в питаннях імміграції, цивільного захисту, прикордонного контролю, співробітництва судових і правоохоронних структур.

Одна з найпомітніших інституційних змін, запропонована Конституцією, запровадження посади Міністра закордонних справ ЄС, який мав виконувати функції Високого представника ЄС з питань зовнішньої політики та політики безпеки й комісара з питань зовнішніх зносин, призначати міністра закордонних справ мала Європейська Рада кваліфікованою більшістю голосів за згодою Голови Комісії [11].

Відразу після оприлюднення тексту ДКЄ розпочалася гостра дискусія щодо його федералістського характеру. Деякі критики відкидали положення про те, що ДКЄ взагалі не містить якісь елементи федералізму. Однак, на думку дослідника У. Леонарді ще до створення проекту Європейської Конституції Євросоюз уже володів наступними федеративними ознаками:

1. *Пряме законодавство*: Закони ЄС завжди автоматично вступали в силу для окремих особистостей і корпорацій, не дивлячись на те чи вони прийняті в країнах ЄС. Таким чином закони ЄС отримали верховенство над законами країн-членів Євросоюзу (це нагадує роль загальнонаціональних урядів у федеративних державах)

2. *Розмежування владних повноважень*: підсумкова ревізія поділу владних повноважень між двома різними рівнями управління - ЄС і країнами, що в нього входять (включаючи і їх регіони) - виявила «...очевидну федеративну основу європейських структур...» [12, с. 6].

На думку У. Леонарді, саме ці характеристики стали продовженням подальшого еволюційного руху ЄС у напрямку федеративної системи, це знайшло свій вияв у таких характеристиках ДКЄ:

1. В самій назві Конституційного Договору проглядається елементи політичних претензій. Поміщені в ньому наміри «створити Конституцію для Європи», говорять про те що ЄС уже набрав риси, які роблять його схожим на державу [12].

2. «Технічні та юридичні аспекти ДКЄ говорять про суттєве зрушення в сторону встановлення істинної федерації. Введення правил про те, як ділити владні повноваження між ЄС і його країнами-членами є чіткою ознакою федералізму» [12, с. 16].

Проте, не зважаючи на оптимістичний характер Конституційного договору, його ратифікація зазнала провалу: під час референдуму у Франції 29 травня 2005 р. 54.87% виборців проголосували «проти» ДКЄ і 45.13% - «за». В Нідерландах склалася така ж сама ситуація: 1 червня під час референдуму 61,6% висловилося «проти» Конституції для Європи і лише 38.4% - «за». Це стало причиною провалу ратифікації ДКЄ.

У цій ситуації стала очевидною необхідність перегляду основних положень ДКЄ та пошуку компромісу, результатом таких зусиль став проект *Договору про реформування*, який став можливим насамперед завдяки політичним зусиллям Німеччини. Діалог із зацікавленими державами відбувався як і в межах інститутів ЄС, так і в процесі двосторонніх переговорів. До найбільших критиків ДКЄ належали Франція і Нідерланди, а також Велика Британія, Польща й Чехія. Спільним у позиції всіх перелічених держав було неприйняття «квазіконституційного символізму» ДКЄ. Не лише сам характер ДКЄ, а й така атрибутика «конституційного»

характеру, що супроводжувала його, гімн, прапор та запровадження посади міністра закордонних справ, були на думку критиків ДКЄ, характерними ознаками «наддержавної Європи», які применшували національний авторитет.

Під час саміту в ЄС у Брюсселі було відновлено процес інституціональної реформи Євросоюзу. Було прийнято рішення, що до кінця липня 2007 р. Португалія забезпечить відкриття МУК з проекту Договору про реформування, яка повинна завершити процес узгодження договору до кінця 2007 р.

Договір вносив доповнення до Договорів про Європейський Союз і заснування Європейського співтовариства, причому перший зберігав свою назву, а другий перейменовувався на Договір про функціонування Союзу, демонструючи, що Союз замінить Співтовариство, стане його правонаступником і набуде єдиної правової б'єктності.

Доповнені договори не матимуть конституційний характер: у них не використовуватимуться терміни «конституція», «союзний міністр закордонних справ». Не передбачатиметься введення статті про символи ЄС - прапор, гімн, девіз. Однак, на думку української дослідниці Ю. Мовчан, за своїм статусом та ознаками Лісабонський договір є певною мірою наднаціональною Конституцією - документом, який одночасно поєднує в собі ознаки Конституції та міжнародного договору. На її думку такий складний його характер зумовлений передусім природою права Європейського Союзу, що є продуктом правового синтезу і перебуває на стику міжнародного та внутрішнього - державного права.

Під час неформального саміту ЄС 18-19 жовтня 2007 р. у Лісабоні текст *Лісабонської угоди про внесення змін в Угоду про Європейський Союз й Угоду про заснування Європейської Спільноти (ЛД)* (*Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community*) було схвалено. Офіційне підписання Угоди відбулось на засіданні Європейської Ради 13 грудня 2007 р [15].

Як результат складного компромісу між міжурядовими та наднаціональними чинниками, великими та малими державами-членами, ЛД покладається на два базові постулати. Передусім національні держави залишаються незаперечною та незамінною основою суспільно-політичної організації народів Європи. Водночас об'єднана Європа потребує збереження наднаціональних інституцій, які стоять на захисті спільних інтересів Союзу та врівноважують великі й малі держави-члени. Відповідно, слід виключити можливість перетворення ЄС на європейську федеративну державу (створення нового суверенного цілого), як і повернення до класичної конфедерації (співдружності суверенних держав).

Іншими словами, йдеться про проміжну форм> між конфедерацією та федерацією, яку можна концептуально означити як «федерацію держав».

Отже, проаналізувавши інституцій розвиток ЄС ми дійшли висновку, що незважаючи на наявність у своїй структурі елементів федералізму), ЄС як і раніше базується на фундаменті полідержавних принципів суверенної рівності і невтручання у внутрішні справи держав. Також ЄС залишається поліцентричним і в способах формування та прийнятті рішень. Органи Союзу й надалі не володіють достатньою автономією порівняно з суверенними державами. Провідним центром у прийнятті найбільш важливих рішень залишаються держави.

Список використаної літератури:

1. Борко Ю А. *От европейской идеи к единой Европе* Юрий Антонович Борко М.: Изд. дом «Деловая литература». 2003 464 с.
2. Борко Ю. А. *Свет и тени европейской интеграции* [Електронний ресурс] Юрий Антонович Борко/ «Россия в глобальной политике» -№ 1. - 2007 - Режим доступу: <http://www.globalaffairs.ru/number/n1140>
3. Бусыгина ИМ. *Европейский Союз: новые измерения концепции суверенитета* [Електронний ресурс] Ирина Марковна Бусыгина // Режим доступу: <http://mginio.ni/uploads/files/Busvgina%20Sovereigniv.doc>
4. Бусыгина И. *Федерализм* [Електронний ресурс] , Ирина Бусыгина. Андрей Захаров // Режим доступу: <http://lederal.oiv.ua/content/federalizm>
5. Девіс Н. *Історія Європи* ' Норман Девіс. - М: Трап шткнига. 2005 -С 785
6. Дідікін А *Лісабонський договір і реформа правової системи Європейського Союзу* [Електронний ресурс] / Антон Дідікін .-Юридичний журнал. - .№1. - 2010. - Режим доступу <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3395>
7. Элейзер Д. Дж. *Сравнительный федерализм* [Електронний ресурс] , Элейзер Даниэль Дж. // Полис. - 1995. - № 5. — С. 106 - 115 - Режим доступу до журн :http://society.polbu.ru/political/science/ch58_vtii.html
8. Жадько О. *Конституція для об'єднаної Європи* [Електронний ресурс] Олена Жадько Юридичний журнал. - №9. - 2005. - Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=1895>
9. *История объединения Европы* [Електронний ресурс] сост. и ред.: Пааво Пальк, Вахур Маде, Эрик Симпсон, Лийс Яаансалу / Эстонская школа дипломатов, 2003. - Режим доступу: http://www.edk.edu.ee/ul/el_opik_r.pdf
10. *Консолідовані договори ЄС* [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://eeas.europa.eu/delegations-ukraine/documents/virtual_library/06_consult_jik.pdf
11. Лендьел М. О. *Розширення та політика сусідства Європейського Союзу* Мирослава Олександрівна Лендьел. - Ужгород: Мистецька Лінія. 2008. - 284 с.
12. Леонарди У. *Новая Конституция для Европы - шаг в сторону федерализма:* (Електронний ресурс)/ УвеЛеонарди, Федерации. 2005. №4 - 2005. - Режим доступу: http://www.lorumfed.org/libdocs/Federations_I_4-int-eu-l.eoiardv.pdf

13. Лісабонський договір (консолідовані версії) [Електронний ресурс] /Режим доступу: ІШр: www.lwirpx.com/ile/261090/
14. Кіш Є. Пошуки теоретичних моделей європейської інтеграції, Єва Кіш ,Політичний менеджмент - 2004. — №6(9). - С.103 - 114
15. Копійка В. Європейський Союз: історія і засади функціонування В. Копійка. Т. Шинкаренко К.: Знання, 2009. — 752 с.
16. Копійка В. Концепції та доктрини європейської єдності в останній третині ХХ сторіччя / Валерій Копійка / ' Розширення Європейського Союзу. Теорія і практика інтеграційного процесу. — К.: 2002. - С 8 - 74.
17. Побединский И. М Роль федерализма в теории европейской интеграции [Електронний ресурс] ' Игорь Михайловичиобединский 'Режим доступу: [ftp:'lib, herzen.spb.ru/text/pobedinskiv3O_67_210_215.pdf](ftp://lib.herzen.spb.ru/text/pobedinskiv3O_67_210_215.pdf)
18. Тоді Ф. Нарис історії Європейського Союзу І Філіп Тоді. - К: Видавництво «КІ.С», 2001.-142 с
19. Цыганков НА. Политическая социология международных отношений Павел Афанасьевич Цыганков. -М.: «Радикс», 1994. -207с.
20. Call for more European federalism [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.belfasttelegraph.co.uk/news/world-news/call-for-more-european-federalism-16049608.html>
21. Kennedy Ch Europe: A Federal Future [Електронний ресурс] Charles Kennedy / Centre for European L nion Studies. - 2009. - Режим доступу: [http //www2.hull ac. uhfass'PDF/Kennedy.pdf](http://www2.hull.ac.uk/hfass/PDF/Kennedy.pdf)
22. Treaty establishing a Constitution for Europe [Електронний ресурс] Режим доступу: [http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do.'urt O.I. С 2004. 310.SOMES HTML](http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?url=O.I.S.2004.310.SOMES.HTML)

PRINCIPLES OF FEDERALISM IN THE FUNCTIONING EURO-PEAN UNION

The paper attempts to identify the implementation of the federalist vision of the structure of the modern European Union

Keywords: *European Union, integration, extension, federalism, "supports the EU" common foreign and security policy, supranational institutions, the principle of "subsidiarity"*